

ଭୂବନେଶ୍ୱର ବିହାରଣ ।

ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ବସୁ, ଏମ୍. ଏ, ଛି

ଦ୍ୱାରା

ପଙ୍କଜ ଓ ପ୍ରକାଶକ

PRINTED BY ~~BRADY~~ ~~MURRAY PRESS~~
MURRAY PRESS
CUTTACK, LIBRARY

1914.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ରିମହୋଦୟ ।

(ମୂଳ-ସଂସ୍କୃତ)

ଏଥିରେ ଭୃଗୁନେଶ୍ୱର ବା ଏକାମ୍ରନେଶ୍ୱର ତାନ୍ତ୍ରମ୍ଭୁ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ
ପୌରାଣିକ ବିବରଣମାନ ଅତି ସରଳଭାଷାରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତଭାବରେ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ତଥ୍ୟାତ୍ମୀମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଏଥିରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲେ ଦର୍ଶନ, ମୂଳ ଓ ପୂଜା ପ୍ରଭୃତିର ବିଧିମାନ ଏବଂ
ବହୁବିଧାପାଠ୍ୟର ବିବରଣ ସେମାନେ ଅନାୟାସରେ ଜାଣି ପାରିବେ ।

ଦେବନାଗର ଅକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ	...	ଟ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ,, ,,	...	ଟ ୦ ୫

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ ;—ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ବସୁ ଏମ୍. ଏ.,
ମାଣିକସୋପ ବଜାର,
ପୋଃ ଗୁମନାଚଉନ,
କଟକ ।

ସୂଚିପତ୍ର

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ମୁଖବେଳ	
୨ । ଉପନିମିତ୍ତ	୧
୩ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଐତିହାସିକ ବିବରଣ	୫
୪ । ବିଶ୍ୱକୋଷକର୍ତ୍ତୃକ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବିବରଣ	୭
୫ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଗୌରବୀକ ବିବରଣ	୧୨
୬ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଅବ୍ୟାପ୍ତିକ	୧୩
୭ । ଶ୍ରୀଲଙ୍କାବିଜୟ ମହାପ୍ରସାଦ	୧୪
୮ । କ୍ଷେତ୍ରର ପୀଥା ନିର୍ମିତ ...	୧୭
୯ । ଅଷ୍ଟାବଧି	୧୭
୧୦ । ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ବିଧି ...	୧୭
୧୧ । ଶ୍ରୀଲଙ୍କାବିଜୟମହାପ୍ରସାଦର ଚତୁର୍ଥମ ପାଠ୍ୟ	୨୫
୧୨ । ଗର୍ଭପାତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରବେଦିତ ନିର୍ବାଚନ ...	୨୭
୧୩ । ନୂତନ ପ୍ରବେଦିତ ନିୟମାବଳୀ	୨୭
୧୪ । ମନ୍ତ୍ର ଅଥବା ଅଭିଷେକ	୩୦

ମୁଖବନ୍ଧ ।

ବୁବନେଶ୍ୱରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏକ ତାହା ନିକଟରେ ଥିବା ଅପରାଧର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁନୈମିତ୍ତିକ ଦେଖି ବିମୋହିତ ହୋଇ ବି ସ୍ୱଦେଶୀ ବି ବଦେଶୀ ଅନୁରର ସମତ ଭୂପୃଷ୍ଠା ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଥାନ ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଆସିଥାନ୍ତି । ଏଠାରୁ ଆସି କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଦେଖିବା ଉଚିତ୍ କିମ୍ବା କପର ବିଧିରେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିମା କରିବା ଉଚିତ୍ ଅଥବା କପର ଲୋକଙ୍କୁ ପଣ୍ଡା ନିମୁକ୍ତ କରିବା ବିଧି—ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରି ବୈଦେଶିକ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା କରାଇ ଦେବା ଆମର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏତଦ୍ୱାରା କାହାର କିଛି ଉପକାର ହେଲେ ଗ୍ରମ ସମାଜ ଜ୍ଞାନ କରିବୁ । ପରଶୋଷ୍ଟରେ ସ୍ୱୀକାର ନରୁଅଛି ଯେ ବିଶ୍ୱକୋଷ, ତାନ୍ତ୍ରର ରତେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଡକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ବୁବନେଶ୍ୱରର ପୌରାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ରମହୋଦୟ ଏକ ଏକାନ୍ତସ୍ଥାନେ ପ୍ରକୃତରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଏହାର ସୁସ୍ଥି ସାଧନ କରିଅଛୁ ।

ଭୂବନେଶ୍ୱର ବିବରଣ ।

ଉପହିମଣିକା ।

ଶ୍ରୀ ଲଙ୍କାଚଳ ମନ୍ଦିରର ଅବସ୍ଥିତି—ବେଙ୍ଗଲ-ନାଗପୁର ରେଲ-
ଓପେର ଭୂବନେଶ୍ୱର ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ଦୁଇ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣରେ
ଲଙ୍କାଚଳ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ମନ୍ଦିରର ପୂର୍ବଦିଗରେ ମନ୍ଦିରର ଅର୍ଦ୍ଧସ
ଓ ବଙ୍ଗଳା ଏକ ପୁଲିଙ୍ଗ ଥାନା, ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଛାଟ ଏକ ମାଇଲର
ସ୍କୁଲ, ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଦାତବ୍ୟ ଚକ୍ରସ୍ଥଳୟ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ
ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ବାସ ଗୃହାବଳୀ ଅଛି ।

ଗଙ୍ଗାସ୍ନାତର ସୁବିଧା—ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶସ୍ତ ପକ୍ଷୀ
ସଡ଼କ ଅଛି । ଏହି ସଡ଼କ ମନ୍ଦିରର ପୂର୍ବଦ୍ୱାର ନିକଟ ଦେଇ ଜଗନ୍ନାଥ
ସଡ଼କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଥାଏ ଏବଂ ଏହାର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ
ଖଣ୍ଡଗିରି ନିକଟରେ ଖୋରାଧା ସଡ଼କ ମଙ୍ଗେ ମିଶିଥାଏ । ଷ୍ଟେସନ
ନିକଟରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମୟରେ ଗୋରୁଗାଢ଼ି ମିଳିଥାଏ । ମନ୍ଦିର
ନିକଟରୁ ଉଡ଼ା ଜଳିଅଣାଠାରୁ ଛଅଶା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଉକ୍ତ ଗାଢ଼ିମାନଙ୍କର
ଦୈନିକ ଉଡ଼ା ଏକ ଟଙ୍କା । ପୁରୁଷ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲେ ପାଲଟ ମଧ୍ୟ
ମିଳି ପାରିବ ।

ଉଡ଼ିବାର ଘର—ନିନ୍ଦୁସାଗରର ପୁରପାର୍ଶ୍ୱରୁ ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ ଉଡ଼ାଘର ଅଛି । ଏଥିରେ ଉଡ଼ିଲେ ସାଧାରଣଦିନମାନଙ୍କରେ

ତତ୍ପ୍ରତି ଦୂରପରାଧା ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ହୁଏ । ମାତ୍ର ପବନମାନଙ୍କରେ
ରଡ଼ା ଘରମାଣ କୃତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ବାଧାରେ ରଡ଼ା ଘର ଛଡ଼ା
ମନ୍ଦିରର ଦୁଇଗୋଟି ବଜିଲା ଅଛି । ଏହାର ପ୍ରତି କାମରକୁ ଦୈନିକ
ଏକଟଙ୍କା ରଡ଼ା ପଡ଼େ । ଉକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କବଜିଲା ମଧ୍ୟ ଅଛି ।
ଞ୍ଜେପନରେ ଥାଉଁଜ୍ଜାସ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର 'ଓପେଟିଂ ରୁମ୍' ଭାବେ ସେକେଣ୍ଡ
କ୍ଲାସ ଓ ପାଞ୍ଚ କ୍ଲାସ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ 'ଓପେଟିଂ ରୁମ୍' ଅଛି ।

ସ୍ଥାନୀୟ ଓ ଯାତ୍ରୀ କଲ—ଏଠାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୁଷ୍କରିଣୀ
ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦିରଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଥିବା
ଗୌରୀକୁଣ୍ଡର କଲ ସ୍ଥାନ ପକ୍ଷରେ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । କୁଣ୍ଡକୁ ଏକ ତାହାର
ତଳକୁ ଦେଖିଲେ ମନରେ ଅନନ୍ତ ଜାତ ହୁଏ । ଏପରି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
ପୁଷ୍କରିଣୀ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅଛି କି ନା ସନ୍ଦେହ । ଏଥିରେ ଅନେକ ମାଛ
ଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର କୌତୁକ ଦେଖିବା ନମିତ୍ତ
ମୁଢ଼ୀ ବା ଖର ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ତଳରେ ନିଷିପ୍ତ ମୁଢ଼ୀ ବା ଖର
ଢାଳିଲେଲେ ଅନେକ ମାଛଙ୍କର ଏକତ୍ର ସନ୍ତରଣ ଦେଖିବା
ଅମୋଦଜନକ । ଏଠାରେ ଚାଉଳଧାନକୁଣ୍ଡ ନାମରେ ଅପର ଏକ
ପୁଷ୍କରିଣୀର କଲ ପମ୍ପ କଲ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଭୁବନେଶ୍ୱରର
କୃତ୍ତମାନଙ୍କର କଲ ପିଇବା ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।

ଭୋଜନ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରବାକୁ ହେଲେ ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠର
ପରଞ୍ଜାମ ଏଠାରେ ମିଳିଥାଏ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମହାପ୍ରସାଦ
ସେବନ ସୁବିଧାଜନକ । ଶୁଦ୍ଧାଶା ପଇସାରେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର
ଉପଯୋଗୀ ଉତ୍ତମ ଅନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦ ମିଳି ପାରିବ ।

ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ—ଶ୍ରୀ ଲଙ୍ଗୁଳମନ୍ଦିର, ପାର୍ବତୀମନ୍ଦିର, ଅନନ୍ତ
ନାୟକବିହାର, ଗୌରୀମନ୍ଦିର, ମୁକ୍ତେଶ୍ବରମନ୍ଦିର, ଗୌରୀକୁଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି
ପଞ୍ଚକୁଣ୍ଡ, ରାଜାଗୁଣୀମନ୍ଦିର, ଭୃଷ୍ଟବେଶ୍ବରମନ୍ଦିର, ମେଘେଶ୍ବରମନ୍ଦିର,
ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ବରମନ୍ଦିର ପଦଗୁରୁମେଶ୍ବରମନ୍ଦିର, ବୋଇତାଳ ଦେଉଳ,
ରାମେଶ୍ବରମନ୍ଦିର, ସିଂହକୁଧରଜି, କେଶବଜି, ଗୋପାଳବେଶ୍ବର,
ଯମେଶ୍ବରମନ୍ଦିର, ଭୀମଜି, ସାର୍ବଦେଉଳ, ତପଶାଳାମନ୍ଦିର,
କର୍ପିଳେଶ୍ବର, ଗଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟଗିରି, ଧଉଳଗିରି, ବିନ୍ଦୁସାଗର
ପୁଷ୍କରିଣୀ, ସତ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଉତ୍ତରେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଐତିହାସିକ

ବିବରଣ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଗୋଟିଏ ବହୁଜନସୂର୍ତ୍ତି, ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବୃହତ୍ ନଗର ଥିଲା । ସୁନାମଧନ୍ୟ, ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉତ୍କଳ ରାଜତାପଲେଷକ ତାଙ୍କୁର ଝଙ୍କେନ୍ଦ୍ରଲଲଙ୍କ ମତରେ ଏହି ଭୁବନେଶ୍ୱର ଉତ୍କଳ ସମ୍ରାଟ ଯଯାତିକେଶରୀଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ଜଳଜନଗଣ୍ୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା । ସେସମୟରେ ଏହି ନଗରୀ କହ୍ନୁ ବୃହସ୍ପତିବୌଦ୍ଧରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଏହାର ଦୃଢ଼ଦଗରେ ଯୌଳପାହାଡ଼ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମଦଗରେ ଶ୍ରେଣିର ଓ ଉଦୟଗିରି ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ତପସ୍ୟାସ୍ଥଳ ଥିଲା । ଉକ୍ତ ପର୍ବତସମୂହ ବହୁଯୁଗ୍ୟାନ ଗୁମ୍ଫା ଏବଂ ଶିଳାଲିପୀବ୍ରୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧାଗ୍ରମର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଉତ୍କଳୀୟ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । ପରେ ଶୈବଧର୍ମୀବଳମ୍ବୀ ଉତ୍କଳରାଜ ଯଯାତିକେଶରୀ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଯାଜପୁର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ରାଜଧାନୀ କଲେ ।

ସେ ପନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକେଶବଳରେ ଏହି ସମୟରୁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଯିବାକୁ ପ୍ରକୃତ ହେଲେ । * ଅତି ମଧ୍ୟ ଏଦେଶରେ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତିରେ ପରାସ୍ତ କରିବା-ରାଜୀ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରପାରଦର୍ଶୀ ବେଦଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟର ଅସ୍ତବ ଥିବାରୁ

* ଏହି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣକାଳ ଲବ୍ଧହେଉ ବେଳେ ୫୮୮ ଶକାବ୍ଦରେ ବା ୫୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶେଷ ହେଲେ । ଏହା ନିର୍ମାଣକୁ ଘୋବର ମୁଦ୍ରା ଦେଉଅଛି ।—

ବଳାଂଶେମୁଖେତ କାଚେ ଶବ୍ଦାଦେ କୃତ୍ୱାସପତ୍ୟ ।

ପ୍ରାସାଦମବସ୍ଥାପନା ଲବ୍ଧହେଉ ବେଳେ ॥

ବାନ୍ୟକୁଳ (କନୌଜ) ରୁ ଦଶସହସ୍ର ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଅଣାଇ
ଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯାଜ୍ଞସୁକ୍ତଠାରେ ବେଦ-
ବିଧି ଅନୁସାରେ ବହୁ ଯଜ୍ଞ ସମାଧାନ କରି ଉକ୍ତାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ନିଜର
ବେଦଜ୍ଞତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତାଧ୍ୟକ୍ଷ ସେମାନଙ୍କୁ
ଯାଜ୍ଞସୁକ୍ତ, ବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱର, ସୁଷ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ
ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଭୂସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରି ରଖାଇଲେ । କନୌଜାଗର
ବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱରର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ରାଜାଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାଧି
ଗ୍ରହଣ କରି ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗଚାରମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୋବାପୂଜାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ଅସତ୍ୟ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏହି ନିଗାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତିରେ
ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
ଗୁଲିଗଲେ ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ବୌଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି
'ବଡ଼' ଉପାଧି ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୂଜା ନିମିତ୍ତ
ପୂର୍ବ ବେଳପତ୍ନୀ ଯୋଗାଇବାକୁ ଶୂଦ୍ରସେବକ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହି
ବର୍ତ୍ତମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏସ୍ଥାନର ଅଦିନ ନିବାସୀ ଗୋଲି ଅମୃତପରଚୟ
ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଏକାମ୍ରପୁରଣରେ ଶବ୍ଦଗୁଣପୂର୍ବ (ଶବ୍ଦରକଣ୍ଠ)
ନାମରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ଅଛି * । ପରିବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଅପର
ଶ୍ରୋତାବୃତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ରଜାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନାଦି
ହୋଇ "ଶାସନ" ନାମଧ୍ୟେୟ ସାହିରେ ବାସ କଲେ ।

* ପଞ୍ଚମେ କାଶ୍ୟାପା ଭକ୍ତା ପର୍ବିତା ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ ।

ବାସ୍ୟଂ ଲଜ୍ଜା ଇତି କ୍ଷୋଦାଶ୍ଟେକ ମେ ଶବ୍ଦେନ୍ଦ୍ରବୀଃ ।

ଏତେନାଂ ଶବ୍ଦରକ୍ତାନାଂ ଗୁପ୍ତବାସେଷେ ହି ଶୈଳେ ।

ଅପରାଧଂ ତ ଶୂଦ୍ରାଣାଂ ନିଧିବାସଃ କବୀରଜଃ ।

ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବେଳକି ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଣୀ ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ଦେବବ୍ରହ୍ମ ଶୈଳରେ
ଅଧିବାସ ପତି । ଅପର ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ସେ ଅଧିବାସ ନାହିଁ । ଏହି ବର୍ତ୍ତମାନେ ପୂର୍ବ ଓ

“ବିଶ୍ୱକୋଷ” ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବିବରଣ ।

(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁବାଦ)

ଭୁବନେଶ୍ୱର ବାସ୍ତବିକ ଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ୍ୟ ସ୍ଥାନ । ଏହାର ଅସଂଖ୍ୟ ଗିରମନ୍ଦିର, ହିନ୍ଦୁଗିଲ୍ଲୀର ଅପୂର୍ବ ଚେନାକୌଶଳ, ଏହାର ନିର୍ମାଣମେ ଜନ ଗ୍ରସ୍ତରକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଥରେ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଦେଖିଥାନ୍ତି, ସେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାତ୍ମାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପସ୍ତୁ ଧନ୍ୟବାଦ ନ ଦେଇ କେହି ରହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ, ମୁଗଲମାନ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମାନ ପୁରାବିଦ୍ୟାନେ ଏହି ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିରକୁ ବହୁବିଧେ ପ୍ରାଚୀନ କୁମିର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଥାନ୍ତି ।

* * * * *

ସର୍ବପାପହରଂ ପୁଣ୍ୟଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ପତମଦୁର୍ଲଭଂ ।

ଲକ୍ଷକୋଟିସମାଶୁକ୍ତଂ ବାଗ୍ମଣୀସମପ୍ରଭଂ ।

ଏକାମ୍ରେକେତେ ଚିନ୍ତାତଂ ପାର୍ଥୀଶ୍ଚକସମନ୍ୱିତଂ । (ବ୍ରହ୍ମଗୁରୁଣ)

* * * * *

ବେଲପତି ଦ୍ୱାଦ୍ୱାଶାବଦି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶିଖାର ଅର୍ଥ ହ ଦେଖ କରିନ୍ତି । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାନଙ୍କୁ ଶିଖା ସେବକ ମଧ୍ୟ କୁପାସାଏ । ସେହି ବେଳେ ଅନ୍ୟ “ଭବବନ୍ଧୁ” ଓ “ବନ୍ଧୁ”ଙ୍କର ନାମ ସାବୁଣ୍ୟ ଦେଖି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେଉଥିବା ଦେଖିବାକୁ ଏକ ଜାତି ବୋଲି ଏହେ କରାଯାନ୍ତି । ତେଣୁ ତାହା ନୁହେଁ । ଗର୍ବବନ୍ଧୁମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଟନ୍ତି । ପଞ୍ଚାବଳେଶ୍ୱରଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧ୍ୟବନ୍ଧୁରୁ ଅଳ୍ପତରୁ ଚଣ୍ଡାଳପୁତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେବେଶ୍ୱରଙ୍କ ପାମନେବା ନନ୍ଦ ଥିବେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୌରୀଙ୍କ ଗର୍ଭମନ୍ଦିରର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶାନ୍ତପଣୀ ଥିବାରୁ ପଞ୍ଚାବଳେଶ୍ୱର ତାହାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ “ଗର୍ବବନ୍ଧୁ” ବନ୍ଧୁ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଇଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ “ଗର୍ବବନ୍ଧୁ” ଇତ୍ୟାଦି “ବେବନ୍ଧୁ” ଇତ୍ୟାଦି ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ବନ୍ଧୁ ସାଗର ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅସି ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ସର୍ବପ୍ରଥମରେ ଭନ୍ଦୁ ସାଗରରେ
ମୁନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତପୁରଣ ମତରେ ଏହି ବନ୍ଧୁସରଃ ପ୍ରାର୍ଥ ସର୍ବ-
ପ୍ରାର୍ଥର ଜଳବନ୍ଧୁ ପ୍ରୟୁକ୍ତ । ଏଥିରେ ସ୍ନାନ କଲେ ସର୍ବପ୍ରାର୍ଥମୁନର
ଫଳ ହୁଏ । ପୁଣି ପଦ୍ମପୁରଣମତରେ ଭଗବାନ ପିନାକପାଣି ସମସ୍ତ
ପ୍ରାର୍ଥର ଜଳ, ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁ, ନେଇ ଏହି ସନ୍ତୋଷର ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି ।
ସେଥି ପାଇଁ ଏହାର ନାମ ବନ୍ଧୁସାଗର ହୋଇଅଛି ।

* * * *

ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ।

ବନ୍ଧୁସାଗରରେ ସ୍ନାନ କରି ପ୍ରାର୍ଥଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅନନ୍ତବାସୁଦେବଙ୍କର
ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ବସ୍ତ୍ରମୁର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

* * * *

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପଣ୍ଡାମାନେ କହିଥାନ୍ତି ଯେ ଏହି ଅନନ୍ତବାସୁଦେବଙ୍କ
ମନ୍ଦିର ଏକାମ୍ରବାନନର ସର୍ବପ୍ରାର୍ଥନା ମନ୍ଦିର । ତେଣୁ ସର୍ବ ପ୍ରଥମରେ
ଅନନ୍ତବାସୁଦେବମୁର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ନ କରି ପ୍ରାର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଅପର କୌଣସି
ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବାସ୍ତବିକ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସବୁ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବୋଲି
ଗଣ୍ୟ ହୋଇ ଥାଏ, ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷରେ ଏହି ମନ୍ଦିରହିଁ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନା
ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

ଲଙ୍ଗରାଜ ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ଅନନ୍ତବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରାର୍ଥଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଲଙ୍ଗରାଜ ଭୁବ-
ନେଶ୍ୱରର ଦର୍ଶନକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱର କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏହି

ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସଙ୍ଗାୟେଷା ବୃହତ୍ । ଅପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ଭବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ-ସମନ୍ୱିତ ଏହି ମନ୍ଦିର ନିମିତ୍ତ ଅତି ଭୁବନେଶ୍ୱର କେବଳ ହିନ୍ଦୁ ନକଟରେ ନୁହେଁ ଜଗତର ସୁସର୍ୟ୍ୟ ଜାତି ମାତ୍ରଙ୍କର ପୃଷ୍ଠଦ୍ୟ ବୋଲି ବିଦ୍ୟୋଷିତ । * * *

ନାଟମନ୍ଦିରର ପଶ୍ଚିମପାଶ୍ଚାତ୍ରେ ମୋହନ ଓ ତାହାର ପଶ୍ଚିମରେ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଦେଉଳ । ଭୂତପୁର ଗଠନ ଏକପ୍ରକାର, ନିର୍ମାଣକାଳ ମଧ୍ୟ ଏକ ସମୟର ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଯୁକ୍ତିରାଜ କରନ୍ତି । ପାଷାଣମୟ ଏହି ମୋହନର ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ, ଭବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଚମତ୍କୃତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ମହାଭାରତରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଦେବଶିଳ୍ପୀ ବିଶ୍ୱକର୍ମା, ଏଠାରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ବାସୁକି ଏହି ନୟନମୋହନ ମୋହନ ଯେପରି ସେହି ଦେବଶିଳ୍ପୀର ତପସ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଅତିଶୟ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଠାରୁ ସୁବୃହତ୍ ପାଷାଣ-ପ୍ରତିମା ବି ଅପରୂପ କୌଶଳରେ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି ! ମାନବ ଜୀବନର ସଂସାର ଚକ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରମୋଦ-ବାସର ଅନନ୍ତମୟ ଚକ୍ର ବି ସୁନ୍ଦର ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ! ପ୍ରକୃତର କଳ୍ପିତ ଲୀଳାରୂପି ଯେପରି ଶିଳ୍ପୀର କୌଶଳରେ ସଜ୍ଜବତା ଲଭି କରିଅଛି । ପୁଣି ତାହା ସଙ୍ଗେ ଅମାନୁଷୀ ଓ କବିକଲ୍ପିତ ଅସ୍ଥାଭାବ ଦୃଶ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ; ଯେ ଦେଖିଅଛି ସେହି ବୁଝିଅଛି । ଶତପୁଷ୍ପା ଲେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲେଖନୀ ଅସମର୍ଥ ,

* * * *

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ।

ରାଜାରଣୀ ଦେଉଳର ୨୦୦ ହାତ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଅମୁବନ ଥିଲା ଏବଂ ଏଠାରେ କେତେକ ଜଣ ସିନ୍ଧପୁରୁଷ ବାସ କରୁଥିଲେ ।

ସେଥିପାଇଁ ଏ ସ୍ଥାନ ପିଞ୍ଜାରଣ୍ୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ
 ସ୍ୱାଭାବିକ ବହୁ ଶୀତଳ ପ୍ରସବଣ ରହିଥିଲା । ସୁତରାଂ ଏଥର ମନୋରମ
 ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବାଳୟ କାହିଁକି ନିର୍ମିତ ନ ହେବ ? ତେଣୁ
 ଦେଖିପାରୁଅଛୁଁ, ଉତ୍କଳର ଭୂପତିମାନେ ଭଲ ଭଲ ସମୟରେ
 ଏଠାରେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, କେଦାରେଶ୍ୱର, ପିଞ୍ଜେଶ୍ୱର ଓ ପରଶୁରାମେ-
 ଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଚୌଧାବଳୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ତାହାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତି ରଖି ଯାଇ
 ଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଯେତେବେଳେ ଦେବାଳୟ ଅଛି ସେମାନଙ୍କ-
 ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ବା ମୁକ୍ତିଶ୍ୱର ଭୁଲ୍ଲବାସ ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳଶିଳ୍ପୀଗଣ
 ଏହା ମନ୍ଦିରରେ ସେମାନଙ୍କର ଗୁଣଗ୍ରାମର ଚିତ୍ରମ ଦେଖାଇ ଯାଇ-
 ଅଛନ୍ତି । * * * ଦେଉଳର

ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶର ରଚନା ବିନ୍ୟାସ, ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ପରିମାଣ ପରିପାତ୍ୟ
 ଦେଖିଲେ ଶିଳ୍ପୀର ଅସାଧାରଣ କୌଶଳର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଯେଉଁ-
 ଠାରେ ଯାହା ଶୋଭାପାଏ ସେଠାରେ ତାହା ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଯେଉଁଠାରେ
 ଯାହା ରହିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ନୟନମନ ଆକର୍ଷଣ କରିପାରେ ଶିଳ୍ପୀ
 ଯେପରି ଦୈବଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ପଥର ନେଇ ସେହି ଢେଲ ଢେଲ-
 ଅଛି । କି ସାନ ଢେଲର ବାହାର ! କେଉଁଠାରେ ମସ୍ତକରେ ପ୍ରବଳ
 ସୁସ୍ପର୍ଶ, କେଉଁଠାରେ ସୁମୃତି ଓ ସୁନୁସୃମିତ ନରନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତି,
 କେଉଁଠାରେ ଗଜବାସିନୀ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ଅସିଦ୍ଧର୍ମାବୃତ୍ତ ଅସୁର ବନାଶ
 କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତା, କେଉଁଠାରେ ଭଗବତ୍ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଭୋଳାନାଥଙ୍କ
 ଅନ୍ନଭୋଗଦାନରେ ନରତା, କେଉଁଠାରେ ପଞ୍ଚଶିରୀ ଭୁବନର ଚନ୍ଦ୍ର-
 ଶଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧସର୍ପାବୃତ୍ତ ରମଣୀ, କେଉଁଠାରେ ସିଂହ ଗଜର ଉପରେ,
 ପୁଣି କେଉଁଠାରେ ସିଂହ ପହ ଗଜର ଯୁଦ୍ଧ, କେଉଁଠାରେ ଗଜମୁଣ୍ଡରେ
 ସିଂହ ଅବତୀ, ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କର ଭାବରଙ୍ଗୀୟୁକ୍ତ ନାନା ଦୃଶ୍ୟ —
 କେହି ନାଚୁଅଛି, କେହି ବା ମୁଦଙ୍ଗ, ଶାଘା, ଅଥବା ଭୃଗୁ ବଜାଉ

ଅଛି , କେବେ ପ୍ରେମାବେଶରେ ପ୍ରିୟତମରୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଅଛି—
 କୌଣସି ବଳଷ୍ଟ ଗୁଣପଦାର୍ଥ ଭାବ ବହୁଅଛି, ସିଦ୍ଧର୍ଥମାନେ ଗିରୀପୁତ୍ରାରେ
 ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛନ୍ତି, କେବେବା
 ଗୌପାୟାରେ ରକ୍ଷିତ ପୋଥି ପଢ଼ୁଅଛନ୍ତି, ଛବିଚଳରେ ଯେପରି
 କୌଣସି ନାରୀ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଅଛି, କୌଣସି ନାରୀ ସୁଖ ଦ୍ୱାର-
 ଦେଶରେ ଶୁକପକ୍ଷୀ ହାତରେ ଧରି ଠିଆ ହୋଇଅଛି, କୌଣସି ରମଣୀ
 ବୃକ୍ଷ ତଳରେ କେବେ ବା କୂର୍ମ ଉପରେ ଶୋଇ ପାରିଅଛି । ରମଣୀ-
 ମାନଙ୍କର କ୍ଳେଶପାଶର କେତେ ବାହାର, ମସ୍ତକର ବା କେତେ
 ଅପରୂପ ସଜ୍ଜା :—ଫୁଲର ସଜ୍ଜା, ଲତାପତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ କି
 ସୁନ୍ଦର, କଣ କହିବ ? କଣ ଲେଖିବ , ବାସ୍ତବିକ ମନ୍ଦିରର ଶିଳ୍ପ-
 ନୈପୁଣ୍ୟ ଲେଖନୀଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତକରିବା ଅସମ୍ଭବ, ଯେ ଦେଖିଅଛି, ସେ
 ଜାଣିଅଛି, ସେ ଭୁଲିଅଛି, ଉତ୍କଳଶିଳ୍ପର ସହସ୍ର ଧନ୍ୟବାଦ ନ କରି
 ପ୍ରକ୍ଷା କେବେହେଁ ଫେରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏତେ କାରୁକାରୀ ଏତେ
 ଶିଳ୍ପବୃନ୍ଦା ! ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୁର ମଧ୍ୟ ଯେପରି ଅନୁକୂଳ । ମନ୍ଦିର
 ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁଠାରେ ଜଳ ରହିଲେ ଭଲ ହୁଏ, ସେହି ସେହି
 ସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବ ଜାତ ପ୍ରସବଣ ଶିଳ୍ପୀର କୌଶଳରେ ଗୃହାୟତନର
 ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ରହିଅଛି, ବାସ୍ତବିକ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ମୁକ୍ତିଦାତା
 ମୁକ୍ତିଶିବଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ ଧରିଲେ ଆଉ ମନ ସଂସାରକୁ ଫେରିବାକୁ
 ରୁହେଁ ନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ଏଠାରେ ଭଜନାଳ ଥାଆନ୍ତି, ଆଉ ସେହି
 ବୁଦ୍ଧଭବନ ଉବାନାପତିଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରନ୍ତି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଘୌରୀଶିବ ବିବରଣ ।

ଢେ଼ଳାସବାସୀ ଶିବ ବହୁର୍ଥ କାଶୀରେ ବାସକଲ୍ଲପରେ ସେ ସ୍ଥାନ ଜନକୋଳାହଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଏକାନ୍ତକାନନରେ ତପସ୍ୟା ସ୍ଥଳ ନିର୍ବାଚନ କରି ଗୁପ୍ତଭବରେ ରହିଲେ । ଏଣୁ ଏହାର ନାମ ଗୁପ୍ତକାଶୀ ହେଲା । ଦୁର୍ଗା ଏହା ବୁଝିପାଇଁ ଏଠାକୁ ଆସି ଗୋପାଳିନୀ ବେଶ ଧାରଣ କରି ଶିବପୂଜାର ନିଯୋଜିତ ରହିଲେ । ଏହି ବନରେ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବାସ ନାମରେ ଦୁଇ ଗୁପ୍ତ ବାସ କରୁଥିଲେ, ଏକଦା ସେ ଦୁହେଁ ଗୋପାଳିନୀଙ୍କ ରୂପରେ ମୋହିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାରୁ ଚଢ଼ିଛୁ ହେଲେ । ଗୋପାଳିନୀ ଗୁପ୍ତସଦ୍‌ବୃତ୍ତର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି ପାଇଁ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଅମୃତକୁ କାନ୍ଧିଲେ ବସାଇ ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଗୁରୁପାତ୍ର ବୁଲାଇ ଆଣି ପାଇଲେ ଅମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ଦୁହେଁଙ୍କ ପତ୍ନୀତ୍ୱରେ ବରଣ କଲୁ” । ଗୁପ୍ତସଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସ୍ତବ୍ଧ ହେବାରୁ ଗୋପାଳିନୀ ଉଭୟଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ପାଦଦେଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ତଦବସ୍ଥାରେ ଗୁପ୍ତସଦ୍‌ବୃତ୍ତ ବହୁଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତେ ଦେବୀଙ୍କ ଭାବରେ ପାତାଳଗାମୀ ହେଲେ । ଗୋପାଳିନୀ ଏହିପରି ଗୁପ୍ତସଦ୍‌ବୃତ୍ତୁ ବିନାଶକର ପରଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଶୟନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ପରସ୍ପରେ ମହାଦେବ ଅନୁସନ୍ଧାନପୂର୍ବକ ପାଦାଙ୍ଗକୁ ତଦବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ବସିବା ମାନ୍ୟତା ପାଞ୍ଜି କହିଲେ “ମୋତେ ଅନ୍ୟନ୍ତ ଭୃଷା ହେଉଅଛି କିମ୍ଭୂତ, ଜଳ ଦିଅ” । ତହିଁ ମହାଦେବ ହିମ୍ବଲଦ୍ୱାରା ବିମୁଷାଗର ବନନ କରି ବୃକ୍ଷରଦ୍ୱାରା ସଙ୍ଗଠାର୍ଥରୁ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ ଅଣାଇ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୁଷ୍କରଣୀ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରାଇଲପରେ ଶେଷତଳରେ ଦେବୀଙ୍କର ଭୃଷା ନିବାରଣ କଲେ । ଯେବେଦିନଠାରୁ ଉକ୍ତ ସୁଷ୍କରଣୀର ନାମ ବିମୁଷାଗର ହେଲା । ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବ-

ଦେବା ଏ ସ୍ଥାନରେ ଏକାନ୍ତ ହୋଇଲେ । ମହାଦେବ ସେହି ଦେବ-
ଦେବୀଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ବୃକ୍ଷକର୍ମାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏକାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଏକୋନ-
କୋଟି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ ! ଏସ୍ଥାନର ବହୁତ ପୌରାଣିକ
ଦବରଣ ଜାଣିବାକୁ ଉଚ୍ଚାତଲେ । ~~ଏକାନ୍ତସ୍ଥାନ. ପ୍ରାଚୀନମହାଦେବ,~~
କପିଳ ସହଜା ପ୍ରଭୃତି ପଡ଼ିବା ଉଚ୍ଚାତ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଦ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ।

ଉତ୍କଳେଶ୍ୱର ମାଠିକରେ ଜଣାଯାଏ, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମହାଦେବ ପ୍ରଥମରେ
ଏକାମ୍ରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଜଙ୍ଗରାଜଦେବଙ୍କୁ ପୂଜାକରି ତାଙ୍କର ନରରେ
ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହା
ଆଦ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାତ୍ରୀର ପ୍ରଥମରେ
ଶ୍ରୀଜଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦର୍ଶନ ବଧେୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଇଅଛି । ଶ୍ରୀଚିତ୍ରନାମ
ମହାପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ପୁରୀ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଖି ଯାଇଥିଲେ ।
ଯେଉଁମାନେ ଏହି ବିଧି ରଜାକରି ପୁରୀ ଦର୍ଶନାନନ୍ତର ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଦେଖନ୍ତି ବା ଏକାବେଳେକେ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି,
ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫଳ ପାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସତରା
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମାର୍ଥୀ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଥମରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଶ୍ରୀଜଙ୍ଗରାଜ
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ପରେ ପୁରୀସ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ
କରିବାକୁ ଯିବା ଚର୍ଚ୍ଚିତ ।

ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ ।

ତୈବ, ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ପଞ୍ଚଦାସର ଦ୍ୱିମୁଖାନେ ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ହରିଚରଣର ଅଭେଦମୂର୍ତ୍ତି ଜ୍ଞାନ କରି ପୂଜା କରନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦକୁ ପରମ ଭକ୍ତିରେ ଜାତଗତ ପାର୍ଥବ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଏକତ୍ର ସେବନ କରନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମହାପ୍ରସାଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟକ୍ତିକୋଷରେ ଲେଖାଅଛି ;—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପରି ଏହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଅନ୍ତଃକ୍ଷେତ୍ରର ବନ୍ଦୋବସ୍ଥ ଅଛି । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଗିରନମୀଳ୍ୟ ଆଗ୍ରାହ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରଙ୍କର ଲିଙ୍ଗମୀଳ୍ୟ କେବେ କେହି ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହାମାତ୍ରକେ ଏହା ପରମଭକ୍ତର ମହିତ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଯେପରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅନ୍ତ ଭୋଗ ଆଚଣ୍ଡାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ବସି ସେବା କରି ପାରନ୍ତି, ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୂଦ୍ର ସମସ୍ତ ଜାତିଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ସେବା କରିବାର ଦେଖା ଯାଏ । ଗୀତଜାତି-ସ୍ତ୍ରୀ ଶୈଳେ ମଧ୍ୟ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଭୋଗ କେବେବେ ଅପବିତ୍ର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ରୁମହୋଦୟରେ ଲେଖା ଅଛି :—

ଏତଶ୍ଚିଙ୍ଗଂ ନ ଦେବାଶ୍ଚ ନ ଭୂତୋ ନୈବ ମାଧବଃ ।

ଅର୍ହମାହାତ୍ମ୍ୟଂ ଯତ୍ତୁ ତଦ୍ଦିବଂ ଲିଙ୍ଗମବୃତ୍ତ ।

ଅଗ୍ରାହ୍ୟଂ ଲିଙ୍ଗନୈବେଦ୍ୟଂ ନ ଲିଙ୍ଗଂ ଭୁବନେଶ୍ୱରଃ ।

ତସ୍ମାତ୍ତୁ ପୁରୋପଭୂତଃସ୍ତୁ ହିଂ ନୈବେଦ୍ୟଂ ସମୁଦୟତୈଃ ।

ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁ କେବଳ ଶିବ ବା ବିଷ୍ଣୁ ନୁହନ୍ତି । ଏ ଜଗତର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଟନ୍ତି । ଲିଙ୍ଗନୈବେଦ୍ୟ ଆଗ୍ରାହ୍ୟ ସେଲେହିଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଲଜ ନ ଦୋଇ ଡରଞ୍ଜର ମୁର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ନୈବେଦ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧୁର ସହଜ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ମଧ୍ୟଗନ୍ଥର ଶେଷଭାଗ ଏବଂ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଭଗବତର ଅନ୍ତ୍ୟଗନ୍ଥ ୨୪ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଠକଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମୀ ପ୍ରଭୃତଙ୍କ ଶ୍ରୀଭଗବଦବତାର ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ପୃଷ୍ଠ ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ସହ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀଲଙ୍ଗାବତ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ପରମଭକ୍ତିସହ ଶ୍ରୀଲଙ୍ଗାବତଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ ସେବନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ସେବନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ।

କ୍ଷେତ୍ରର ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।

କଣ୍ଠ ତଳେ ସମାପାଦ୍ୟ ଯଥାସ୍ତେ କୁଣ୍ଡଳେଶ୍ଵରଃ ।

ଆପାଦ୍ୟ ଲେଖ୍ୟ ଲେଖ୍ୟ ଯଦି ଲେଖ୍ୟାଦିତଃ ।

ଫଳଦେଶପରିଚା ନାନାଘର୍ଷକୃଷିତଃ ।

କୋଟିଲିଙ୍ଗାବୃତ୍ତଂ କ୍ଷେତ୍ରଂ ତଦ୍ଦିଗାନ୍ତଃ ଗୁଡ଼ଂ ସୁନଃ ।

ବୁଦ୍ଧେଶ୍ଵରକ୍ଷେତ୍ରର ପଶ୍ଚିମରେ ଶ୍ରେଣିର, ପୂର୍ବରେ ହଳପାଣୀ
ଗ୍ରାମ ନିର୍ଗତ କୁଣ୍ଡଳେଶ୍ଵର ମହାଦେବ, ଦକ୍ଷିଣରେ ବଳଦା ଦେବୀ
ଏବଂ ଉତ୍ତରରେ ଧନୁଜପତି ଓ ବହୁଲେଶ୍ଵର ମହାଦେବ
ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଚାରି ଦେବ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗିଆ ପଲମିତ, ନାନାଘର୍ଷ
କୃଷିତ, କୋଟିଲିଙ୍ଗାବୃତ୍ତ ଏବଂ ତଦ୍ଦିଗାନ୍ତ ଅଟେ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗୀ ।

ଆଦି ନିରାକୃତ୍ୟ ପ୍ରୋକ୍ତତତେ ଯଦି ପାପନ ଗିନଃ ।

କୋଟିମୁନାୟୋଃ ଶ୍ଵରଂ କୋଟିପାଦ୍ୟାବ୍ୟାଧନଂ ।

କୃତ୍ତିଃ ଓ ନାକ୍ତି-ନିଗତ୍ୟ ଶ୍ଵରଂ ଦେବପଞ୍ଚକଳନଂ ।

ମେଘାଦର୍ପେ ଏବଂ ଶ୍ଵରଂ ନାକ୍ତିକଣ୍ଠଂ ଶ୍ରେଣିବିଶ୍ଵେତଃ ।

ଅକ୍ଷରୁଦ୍ଧାୟ ଗମ୍ଭୀୟ କୃତ୍ତିକାଦ୍ୟାହୁର୍ଦ୍ଧଂ ପ୍ରତଃ ।

ଏତାନ୍ତାପି ତା ଶ୍ରେଣି ସ୍ଵାଧିପାତ୍ରଂ ବିଦୁରୁଥାଃ ।

ନେପାଗତ, ପାପନାଶିନ, କୋଟିମୁନା, କୋଟିପାଦ୍ୟ, କୃତ୍ତିକା,
ମେଘବୃଦ୍ଧ, ପକ୍ଷରୁଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ଵରୁଦ୍ଧ ଏହିମାନେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗୀ ନାମରେ
ଅଦ୍ୟତ ।

ଅଷ୍ଟମୁଖି ଦଶନ ବଧ ।

ଅନୁଗୁହ୍ୟମଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ଦେବାନାମସ୍ମି ଦୁର୍ଲଭମ୍ ।
 ମହାପପତନଂ ସୁଶ୍ରୀଂ ଶେଷଂ ପରମଦୁର୍ଲଭମ୍ ।
 ଲକ୍ଷ୍ମୀକୋଟିସମାୟୁକ୍ତଂ କାଶ୍ୟପଂଧ୍ୟୁଜଂ ଶୁଭଂ ।
 ଏକାମ୍ରକେତୁ ନିବ୍ୟାଜଂ ଘୃତଂ ଶୁକଳବୃଷେତମ୍ ।

ଅନୁ ଗୁହ୍ୟମ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଦେବଦୁର୍ଲଭ, ପରମପତନ, ପରମ
 ଦୁର୍ଲଭ, ପବିତ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀକୋଟିସମାୟୁକ୍ତ, କାଶ୍ୟପ ୦ ରୁ ଅଧିକ ଶୁଭ-
 ପଦ, ଘୃତଂ ଶୁକଳବୃଷେତ ଏହା ଶେଷ ଏକାମ୍ରକେତୁ ନିବ୍ୟାଜ ବସନ୍ତରେ ବସନ୍ତ
 ଅଟେ ।

ଅସ୍ୟୌ ବହୁପୁତ୍ରୋ ସୁହା ଦୁଷ୍ଟା ଶ୍ରୀଗୁରୁଷେ ଭୁବଂ ।
 ଦେବା ପଦପଦା ଦୁଷ୍ଟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାସନଂ ବ୍ରହ୍ମେତ୍ ।
 ସଂହତାରଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ପ୍ରଂଶ୍ରେନମିତଂ ତଥା ।
 ତନାୟୁଜଂ ପ୍ରଥମତୋ ଦେବାଂ ସୁଜଂ ବୃଷଂ ତଥା ।
 ଗଣତପ୍ତଂ କଳ୍ପବୃକ୍ଷଂ ସାନିଧୀଂ ଦେବମେତତ ।
 ଅଷ୍ଟମୁଖିକମେତେନ ଦର୍ଶନଂ କୁରୁତେ ହୁ ଯଃ ।
 ସେ ହୁବେତ୍ୟଗ୍ରହପ୍ରବ୍ୟ ଫଳମାଶ୍ନୋତି ମାନବଃ ।

ପ୍ରଥମେ ବହୁପୁତ୍ରୋ ସୁହା କଳ୍ପ ବ୍ରହ୍ମେତ୍ୟାଦି ଏବଂ ଦେବା
 ପଦପଦା, ଦେବୀ ଘୃତେନମିତଂ ନକଟକ ଶିବ । ତାହାପରେ ଗି-
 ତାରକୁ ନମସ୍କାର କରି ମନ୍ତ୍ର ଅଭ୍ୟାସକରି ପ୍ରବେଶ କରିବ । ପ୍ରଥମେ
 ତନାୟୁଜ ପରେ ଦେବା, ସୁଜ, ବୃଷ, ଗଣତପ୍ତ, କଳ୍ପବୃକ୍ଷ, ସାନିଧୀ
 ଏବଂ ଦେବଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବ । ସେ ଏହି କ୍ରମରେ ଅଷ୍ଟମୁଖି
 ଦର୍ଶନ କରେ ସେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଅଷ୍ଟମେଶର ଫଳ ପାଏ ।

ବିନ୍ଦୁସାଗରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଘଟା ଶକ୍ତୀ ସର୍ବଜ୍ଞାନୀଃ ଘମେବ ଜଗତଃ ପିତା ।

ଯାଗତଃ ଜ୍ଞର୍ଥ ମେ ଦେହ ସର୍ବପାପପ୍ରମୋଚନମ୍ ।

ହେ ବିନ୍ଦୁଜ୍ଞର୍ଥ ! ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ଶକ୍ତୀ, ତୁମ୍ଭେ ଜଗତର ପିତା, ଏଣୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ ସର୍ବପାପ ପ୍ରମୋଚନ ଫଳ ମୋତେ ଦିଅ ।

ଅପରାଧ ଶମାଦିକ୍ଷା ।

ଜର୍ଥସ୍ବତ୍ତ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଃ ସର୍ବଜ୍ଞର୍ଥାଭିବନ୍ଦନଃ ।

ପଦ୍ମାଂ ସ୍ମୃତାମି ତ୍ବଦପଃ ଅପରାଧନ୍ ଶମସ୍ତ ମେ ।

ହେ ସର୍ବଜ୍ଞର୍ଥ ଅଭିବନ୍ଦନ ଜର୍ଥସ୍ବତ୍ତ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଚଳକୁ ପାଦଦ୍ବାରା ଶୁଣି କରିବି, ମୋର ଏହି ଅପରାଧକୁ ଶମାକରି ।

ଶ୍ଵାନ ଫୁଟୁ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ବାସୁଦେବ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟ ଘନନ୍ତଃ ବିଶ୍ଵତୋମୁଖଃ ।

ଶ୍ଵତୁମିକ୍ତାମି ଦେବେଣ ସମ୍ୟକ୍ ସିଦ୍ଧିଂ ପ୍ରୟତ୍ନ ମେ ॥

ବିଶ୍ଵତଃ ମୁଖ ଅନନ୍ତବାସୁଦେବଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଶ୍ଵାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛି, ମୋତେ ସମ୍ୟକ୍ ସିଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ କରି ।

ଶ୍ଵାନବେଳେ ବିନ୍ଦୁସାଗରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ବିନ୍ଦୁହ୍ରଦ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ମହାଦେବେନ ନିର୍ମିତମ୍ ।

ବିଶ୍ଵବନ୍ଦ୍ୟ ଜଗଦାମ ମହାୟୁମି ତବାମୁଷି ॥

ମହାଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ, ତିନିପୁରୀ, ସମ୍ବାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ
ବିନ୍ଦୁସୁଦ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେବେ ଅବଗାଧନ
କରୁଅଛି ।

ବିନ୍ଦୁସୁଦରେ ଶୁଭର ପଳ ।

ଏକ ବିଶେଷରେ ଦେବ ଯେତେ ମଣିଷକୁ ।

କଳାବନ୍ତୁରୁ ତାଣି ମୁକ୍ତିରହ ନ ପାଏ ।

ଏହି ଲଙ୍ଗୁଳ ବିଶେଷରେ, ଏହି ବିନ୍ଦୁସୁଦ ମଣିଷକୁ, ଏହି
ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶେଷ କଳାକାର ଗୁଡ଼ିକ ତାଣି ; ସୁତରାଂ ଏଠାରେ
ମୁକ୍ତିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଗରୁଡ଼ଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ବୈନତେସୁ ନମସ୍ତେ ଋଷୁ ନମସ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସୀମୁକ୍ତ ।

ବିଷ୍ଣୁବାହୁ ନମସ୍ତେ ଋଷୁ ପଞ୍ଚିଗୁଡ଼ ନମୋଋଷୁକେ ।

ବିନତା ପୁରୁଷଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ବିଶ୍ୱାସୀଙ୍କୁ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
ବିଷ୍ଣୁବାହୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ଗରୁଡ଼ଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଶଙ୍ଖଚକ୍ରାବତୀନାମ ବିପିନୋଦମଧ୍ୟମ ।

କଞ୍ଜାକ୍ଷ ପୀତବସନା ନୀଳଦାରା ହରିଃ ଚକ୍ରେ ।

ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଧାରୀ, ଏକାମ୍ରକାମନରେ ଅବସ୍ଥିତ, ପଦ୍ମପଲ୍ଲବଲେତନ,
ପୀତବସନା ଶଙ୍ଖାକ୍ଷ ହରିଃ ଚକ୍ରନାମକରୁଅଛି ।

ଭବାନୀଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଭବାନୀଶଙ୍କରୋ ବଦେ ଭବଦୁଃଖହରୋ ପତୋ ।

ପିତାମହୋ ତ ଦେବାନାଂ ପିତାତ୍ତୋ କରୁଣାକରୋ ॥

ଦେବତାମାନଙ୍କର ପିତାମହ, ଭବଦୁଃଖହର, ପରମ କରୁଣାକର
ପିତାମାତା ଭବନୀଶଙ୍କରଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

ଘର୍ଥେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଘର୍ଥେଶ୍ୱର ନମସ୍ତେଷୁ ଘର୍ଥଶ୍ଳାନଫଳପ୍ରଦ ।

ସୁହଂ ପୌଷଂ ହ୍ରୌଷଂ ତ ଦେହ ମେ ହିସୁରୁତ ।

ଘର୍ଥଶ୍ଳାନ ଫଳପ୍ରଦ ହେ ଘର୍ଥେଶ୍ୱର ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ହେ
ହିସୁରୁତ ! ମୋତେ ସୁସ୍ଥ, ଘୌଷ ଏବଂ ପ୍ରଘୌଷ ଦିଅ ।

ବନ୍ଦେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ବନ୍ଦେଶ୍ୱର ନମସ୍ତେଷୁ ସର୍ବସିଦ୍ଧିପ୍ରଦାୟିନେ ।

ଅବିଘ୍ନୋ ବଳେଶ୍ୟା ଦଶନଂ ଦେହ ମେ ପ୍ରଭୋ ।

ହେ ସର୍ବସିଦ୍ଧିପ୍ରଦ ବନ୍ଦେଶ୍ୱର ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ହେ ପ୍ରଭୋ !
ଭୁବନେଶ୍ୱରଙ୍କର ଦଶନ ଲବିଘ୍ନରେ ଦିଅ ।

ଗୋପାଳଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଗୋପାଳନ ନମସ୍ତେଷୁ କୃତ୍ୱବାସବିମର୍ଦ୍ଦିନ ।

ସୁହଂ ପୌଷଂ ଶ୍ରୀୟା ଶାନ୍ତିଂ ଦେହ ମେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ହେ କୃତ୍ୱବାସବିମର୍ଦ୍ଦିନ ଗୋପାଳନ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ହେ
ଭୁବନେଶ୍ୱର ! ମୋତେ ସୁସ୍ଥ, ପୌଷ, ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ଶାନ୍ତି ଦିଅ ।

କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

କୌଣ୍ଡିନ୍ୟେ ନମସ୍ତେଷୁ ପାର୍ବତୀପ୍ରୀତିବର୍ଦ୍ଧନ ।

ନମସ୍ତେ ନୀଳବେଶ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠାୟ ଶ୍ରୀରାମେକଂ ପ୍ରଦକ୍ଷ ମେ ।

ହେ ପାଦପ୍ରାଣୀ-ଜନି ହୈଷ୍ଟିକା ! ଭୁବ୍ବୁ ନମସ୍କାର । ହେ
ଦେବ ବେନାପତ । ଭୁବ୍ବୁ ନମସ୍କାର । ମୋତେ ମୁର୍ଚ୍ଛିଲେବ ଦଥ ।

ବୃଷଭଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ନମସ୍ତେ ପଦମାନନ ସର୍ବପ୍ରାଣୀପଲପ୍ରଦ ।

ଯଜ୍ଞରୋମ ନମ୍ବୁର୍ୟ୍ୟ ଶିବପ୍ରାଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ମେ ।

ସର୍ବପ୍ରାଣୀପଲପ୍ରଦ ହେ ପଦମାନନ ! ଭୁବ୍ବୁ ନମସ୍କାର । ହେ
ଯଜ୍ଞମୟ ! ଭୁବ୍ବୁ ନମସ୍କାର । ମୋତେ ଶିବପ୍ରାଣ ପ୍ରଦାନ କର ।

ଚଣ୍ଡେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ନନ୍ଦରୁଦ୍ର ନମସ୍ତେଷୁ ଦେବୀନାଂ ହିତକାରକ ।

ଦର୍ଶନାତ୍ମକ ମେ ଦେବ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଶେଷୋ ବଳଂ ଧୃବଂ ।

ଦେବତାମାନଙ୍କର ହିତକାରକ ହେ ଚଣ୍ଡରୁଦ୍ର ! ଭୁବ୍ବୁ ନମସ୍କାର ।
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନର ପଲସ୍ତରୁଦ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟ, କେତ, ବଳ ଓ ଧୃବ ଦଥ ।

କଳ୍ପବୃକ୍ଷଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ନମସ୍ତେଷୁ କଳ୍ପନାସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁମେ ।

ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁଶିବତ୍ରେୟ ଦେବ ମେ ବାଞ୍ଛିତଂ ପଳଂ ।

ହେ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ! ଭୁବ୍ବୁ ନମସ୍କାର । ମୋହର କଳ୍ପନା ସିଦ୍ଧି
ଦେଉ । ହେ ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁଶିବତ୍ରେୟ ! ମୋତେ ବାଞ୍ଛିତ ପଳ ଦଥ ।

ଭବଥର ପ୍ରବନ୍ଧିଣ କର ସୁଖି ଏବଂ ଶ୍ଳୋକହସ୍ତ ପତିବ ।

ମହାମୁଖରଯୋଭୁତ ବ୍ରହ୍ମାବିଷ୍ଣୁଶିବାମୃତ ।

ଅନାଦିମଧ୍ୟରହତ ମହାପ୍ରାଣପୁରୁଷ ।

ହସ୍ତୀମୂର୍ତ୍ତେ ସିଧାଦିନି ନିରୁଣାମୃତ ସର୍ବଦା ।

ସର୍ବଦେବମୃତାନ୍ତ୍ୟ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ନମୋଽନୁବେ ।

ହେ ମହାମୁକ୍ତରସସମୂହ, ବ୍ରହ୍ମବିଷ୍ଣୁଶିବାମୂଳ, ଅନାଦିମଧ୍ୟଃସୂକ୍ତ,
ମହାପ୍ରଳୟପୁରୁଷ, ବେଦମୂର୍ତ୍ତି, ବିଧାନନ୍ଦ, ପର୍ବତା ବିଗୁଣାମୂଳ,
ପର୍ବଦେବମୟ, ଅତିନ୍ୟ ବଳବୃଷ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

ସାବିତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଦେବମାତାନ୍ନିମ୍ନରୂପଂ ସାବିତ୍ରୀରୂପଧାରଣୀ ।

ବ୍ରହ୍ମପ୍ରଜ୍ଞଂ ତ ମେଧାଂ ତ ଦେବ ସଙ୍କରାବହନ ॥

ହେ ସାବିତ୍ରୀରୂପଧାରଣୀ ବେଦମାତା ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ହେ
ବର୍ଦ୍ଧିକରାବହନ ! ମୋତେ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରଜ୍ଞା ଏବଂ ମେଧା ଦିଅ ।

ଶ୍ରୀ ଲଙ୍କାବତ୍ସଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ନମସ୍ତୁବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱାୟ ନମସ୍ତେ କୃତ୍ତିବାସସେ ।

ଦ୍ୱାଦଶନିଫଳଂ ଦେହ ମୋକ୍ଷସାଧନମୀଶ୍ୱର ।

ହେ କୃତ୍ତିବାସ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର, ହେ ବିବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱର !
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର, ହେ ଶିଶୁର ! ମୋତେ ମୋକ୍ଷର ଉପାୟସ୍ୱରୂପ
ତୁମ୍ଭର ଦଶନି ଫଳ ଦିଅ ।

ଯତ୍ନଭୂତଂ ତ ମୟା ଦେବ ହୃଦ୍‌ସ୍ତମୂର୍ତ୍ତିବଲୋକନଂ ।

ସମଗ୍ରଂ ତତ୍ତ୍ୱଫଳଂ କୁପୁତ୍ର ପ୍ରସାଦାତ୍ମକ ଶରଣ ।

ହେ ଦେବ ! ହେ ଶରଣ ! ମୁଁ ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି, ଅବଲୋକିତ କର
ସ୍ୱରୂପ, ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ମୋତେ ତତ୍ତ୍ୱର ସମସ୍ତ ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି ଦେଉ ।

କୃତ୍ତିବାସ ନମସ୍ତେଷୁ ଲଙ୍କାବତ୍ସ ମହେଶ୍ୱର ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୂଟପଦେ ଶମ୍ଭୋ ତ୍ୱୟ ବିବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱର ।

ହେ ଲଙ୍କାବତ୍ସ ! ମହେଶ୍ୱର ! କୃତ୍ତିବାସ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
ନେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୂଟପଦ ! ଶମ୍ଭୋ ! ବିବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱର ! ଅପଣ ତମ୍ଭମୁକ୍ତ ହୁଅ

ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାତ୍ରା ।

ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କର ନାମ

ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦିବସ

- ୧ । ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ — ମାର୍ଗଶିରମାସ ବୁଦ୍ଧପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ।
- ୨ । ପ୍ରାଚରଣ ସପ୍ତମୀ ବା } — ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ।
ଓଡ଼ିଶୀ ସପ୍ତମୀ }
- ୩ । ସପ୍ତମୀବେଷେକ — ପୋଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।
- ୪ । ମହାବୀଜାନ୍ତ — ମାଘମାସ ପଞ୍ଚମୀ ।
- ୫ । ମାଘପୁରୀ — ମାଘମାସ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ।
- ୬ । ଶିବରାତ୍ରି — ଫାଲ୍‌ଗୁନମାସ ବୁଦ୍ଧ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।
- ୭ । ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ — ଚୈତ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ।
- ୮ । ଦମନକ ଭଞ୍ଜିତା — ଚୈତ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।
- ୯ । ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା } — ଚୈତ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ତୃତୀୟା ।
ବା ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା } — ଏହିଦିନଠାରୁ ୧୨ ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଏହିଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ।
- ୧୦ । ପର୍ବତ୍ରାସାଷ୍ଟମୀ — ଅଷାଢ଼ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ।
- ୧୧ । ଶତ୍ରୁନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ — ଅଷାଢ଼ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।
- ୧୨ । ପଦ୍ମବାହେପଣ , — ଶ୍ରାବଣମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।
- ୧୩ । ଯମଦ୍ବିତୀୟା — କାର୍ତ୍ତିକମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍ବିତୀୟା ।
- ୧୪ । ଉତ୍ଥାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ — କାର୍ତ୍ତିକମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।

ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀଙ୍କର ପୁରୋହିତନିର୍ବାଚନ ।

ଦୂରଦେଶାଗତ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିତହୋଇ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥଳ ପୁରୋହିତ ନିର୍ବାଚନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ଭ୍ରମ ନିରାକରଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ହିନ୍ଦୁର ଯତ୍ନ କରିବା ଉଚିତ । ଏଠାରେ ହିନ୍ଦୁସ୍ତ୍ରୀ ନ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଶୂଦ୍ରମାନେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ନିୟମ ପାଳନ ନ କରି ଯଥେଚ୍ଛ ବ୍ୟବହାର କରୁ ଅଛନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ଶୂଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଭୁଲ୍ଲ ପଇତା ପକାଇ ଦୁର୍ଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅପଣାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପୂଜା ଏବଂ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ଦାନଦେବାର କୌଣସି ଫଳ ନାହିଁ, ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଳ୍ପପରିମିତ ଦାନ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦେଲେ ଜଳରେ ଭେଲିବନ୍ତୁ ବସ୍ତୁତ ହେଲ୍ଲପରି ବହୁଗୁଣରେ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ । ପ୍ରମାଣ ଅଛି—

ଦାନମଲ୍ଲଭରଂ କ୍ଷେତ୍ରେ ଭେଲିବନ୍ତୁରାମୃତଃ ।

ଅକ୍ଷୟଂ ସମମାୟେତ୍ତ ଦତ୍ତଂ ବିପ୍ରକର୍ଣ୍ଣପିତଂ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମପରାୟଣ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ଥଳତେଷ୍ଟାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ ନିର୍ବାଚନ କରି ଅକ୍ଷୟ ପ୍ରାଣ ଅର୍ଜନ କରି ପାରିବେ ।

କୌଣସି କୌଣସି ଦୂରଦେଶାଗତ ଯାତ୍ରୀ ଜାଣି ନ ପାରି ଶୂଦ୍ର ପୁରୋହିତ ନିର୍ବାଚନ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର କାହାର ସୁଗଞ୍ଜ, ବହାନୁ, ଧର୍ମପରାୟଣ ଉଦ୍ଭବଧିକାରୀ ଏଠାକୁ ଆସି ବିଚକ୍ଷଣତାସହ ପୂଜାର ଶୂଦ୍ରପୁରୋହିତଙ୍କୁ ପରିଚାଳନା କରି ନୂତନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ ନିୟୁକ୍ତ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟାସୁ ମିଳିବ ।

ନୂତନ ଯେହେତୁନିହତ ପତ୍ର ।

(ବିଜ୍ଞାନର ଅନୁବାଦ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।

ଅମ୍ଭେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଶିବ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ୩ । ୪ ପଦ ରହିଲୁ । ଏହି ସମୟରେ ପଣ୍ଡା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସମ୍ମୁଖରେ ନିଜାନ୍ତ ବୋଲିଥିବା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁ । ପଣ୍ଡାମାନେ ଦୁଇପକ୍ଷ, ଏକପକ୍ଷ ବହୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମୀୟ, ଅପରପକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ । କିନ୍ତୁ ବହୁପକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଏବଂ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଅଳ୍ପସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରମାଣିତ କରି ଏହି ସ୍ଥାନରେ କାର୍ଯ୍ୟାଦି କରିବା ଲାଗନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅମ୍ଭେ ଏ ଦିନରେ ସମ୍ମୁଖରେ ହୋଇ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରିଅଛୁ । ମନ୍ଦିରର ମ୍ୟାନେଜର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ବିଜେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଗଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟାୟ ଓ ମନ୍ଦିର କମିଟିର ଲଜ୍ଜାବତାରକ ମେମ୍ବର ଓ କଟକ ଜଜ୍ଜବୋର୍ଡର ଓକଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ପ୍ରିୟନାଥ ଗଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟାୟ ମହାଶୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜାଣିଲୁ ଯେ ବହୁମାନେ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମୀୟ ଅଟନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର ସେବା ଦେଇ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମୋକ୍ଷମା ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମୋକ୍ଷମା କଟକର ଶ୍ରେଷ୍ଠିୟାଲ କଲ୍ଲ ବାହାଦୁର ୧୯୦୦ ସନର ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୪ ତାରିଖରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଗୁଣ ପାଠ କରି ଦେଖିଲୁ ଯେ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମୀୟ । "The respondents are the Baris or Sudra Sebaks" ଅମ୍ଭର ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ପଣ୍ଡା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସମ୍ମୁଖରେ ମାମୁଦୀ ପଦରେ ଦେଖିଲୁ ଯେ ଦାମୋଦର ଗିନାଣି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କରାଅଛୁ ତହିଁରେ

ବଡ଼ ଶବ୍ଦର ଲକ୍ଷଣେ ଶୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ ଦାମୋଦର ବଡ଼, ଶିଖାରୀ । ସୁଦୃଶ୍ୟ
 ଦାମୋଦର ବଡ଼ ଶ୍ରେଣୀ ବୁଦ୍ଧ ଶୂଦ୍ରସେବକ ମାତ୍ର ! ତେବେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ
 ନୋର ପାଚେ ଯେ ଏହି ବଡ଼ମାନେ ଶୂଦ୍ରଜାତି ଥାଇ ବିପର ପଣା
 ଦେବାର ସମନ୍ଧ ପାଇଲେ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜାଣିଲୁଁ ଯେ ଶିଖାରୀ
 ମନ୍ଦିରରେ ସଜ୍ଜାତ ପୂଜା କରି ପାରନ୍ତି । ନିଶେଷତଃ ଏମାନେ
 ଶିବଙ୍କର ପୁଷ୍ପାଦି ଯୋଗାର ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶିଖାର କରିନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍
 ପୁଷ୍ପାଦିଦ୍ୱାରା ଶିବଙ୍କୁ ସଜାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଏମାନେ ଶିଖାରୀ ଶବ୍ଦରେ
 ଅଭିହିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସୁଦ୍ଧା ଧାମରେ ଶିଖାରୀ ଶ୍ରେଣୀ ଦ୍ରାଘଶି
 ଦୁଷ୍ଟ ହେବେ, ଯେହେତୁ ସେଠାରେ ଶୂଦ୍ରାଦି ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ରାଘଶି ଭିନ୍ନ
 ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଠାକୁର ଛୁଇଁବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ବଡ଼ମାନେ
 ବୁଦ୍ଧନେଶ୍ୱରରେ ସଙ୍ଗତସମ୍ମାନ । ଦ୍ରାଘଶି ଶ୍ରାବ୍ୟମାନେ ନିଜାନ୍ତ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର । ନିଶେଷତଃ ପାଗସ୍ତରକ କଳିଙ୍ଗରେ ଦିନକୁ ଦିନ
 ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ ହେଉଅଛି । ଦେଖିଲୁଁ
 ମୁକ୍ତାଗାନ୍ଧବ କେହି କେହି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ବଡ଼ଶ୍ରେଣୀକୁ ଅର୍ଥାତ୍
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଖାର ନାମରେ ଅଭିହିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି
 କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପଣା ନିୟନ୍ତ୍ର କରିଅଛନ୍ତି । ଆମର ନିଶ୍ଚୟ ଯଦି
 ସେମାନେ ସମ୍ୟକ୍ ଅବଗତ ହୋଇଥାନ୍ତେ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥାନ୍ତେ
 ତେବେ ଦାମୋଦର ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ଶ୍ରେଣୀବୁଦ୍ଧ ଶୂଦ୍ରଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତି
 ମାନଙ୍କୁ ସେବେବେଫି ପଣା ସ୍ୱୀକାର କରି ନ ଥାନ୍ତେ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭେ
 ବଡ଼ଶ୍ରେଣୀଙ୍କୁ ପଣାସ୍ୱୀକାର କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ମତେ । କାଶୀକାନ୍ତ
 ଅଭିଧାନ ଚୌଧୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦ୍ରାଘଶି ପଣାର ବଂଶଧର
 ୪ ନାଗପୁଣ ପଣାର ପୁତ୍ର ମଧୁସୂଦନ ପଣାଙ୍କୁ ପଣା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରି
 ଏଠାର ପଣାର କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ କରାଇଲୁ ।

ଅମ୍ଭ ମନ୍ଦିରରେ ପଡ଼ି ଶ୍ରୀମତୀ ଗିର୍ଜାବତୀଙ୍କ ଦେଶ ଚୌଧୁରୀ,
ଅମ୍ଭର ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟ ଓ ଅମ୍ଭର ଜନ୍ମା, ଶ୍ରୀମତୀଗଜେନ୍ଦ୍ର ସନ୍ତାଳ ଓ
ଶ୍ରୀମୁକେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ, ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗାପ୍ରସାଦ ଚନ୍ଦ୍ରବତୀ ଓ
ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗିର୍ଜାବତୀ ଏବଂ ଅମ୍ଭର ଜାନସାମା ଶ୍ରୀ ଦିନେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର
ଦେ ଓ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଦେ ଥିଲେ । ଇତ । ସନ ୧୯୧୭ ସାଲ ୧୮
ଫାଲ୍ଗୁନ ।

ଶ୍ରୀରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଅନୁର୍ଯ୍ୟ ମୌଧୁରୀ ।
। ସା । ମୁକ୍ତାଗାନ୍ଧୀ । ଜ । ମେମନସିଂହ ।

ଏହାଙ୍କପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସୁସ୍ୱେଦିତ ନିର୍ବାଚନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ମଲ୍ଲିଆ ଆଡ଼ଙ୍କ ।

ଯାହାମାନେ ଶ୍ରୀଲଙ୍ଗାବତ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ମନର ମଧୁରୁ ବାହାରଣ ମାତ୍ରେ ସିଂହଦ୍ୱାରଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ମାଗନ୍ତାଲେକ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ପରସା ମାଗନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କପିଳେଶ୍ୱର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର “ମଲ୍ଲିଆ” ପଦଧାରୀ ଶୁଦ୍ର ସେବକ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଘର କପିଳେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମରେ । ଏମାନେ ଚତୁର୍ମାନଙ୍କପରି ମାଳାକାରରେ ପଲତା ପକାଇ ଗ୍ରୀଷ୍ମଶୀତଲ ଅନୁପରଚୟ ଦେଇ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ପରସା ମାଗି ଯାହାମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟନ୍ତୁ କରିବୁ ବରନ୍ତି । ଯାହାମାନେ ମନେ ବରନ୍ତି ଏହି ପୂଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରବାସୀ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅମୈମାନେ ଅନୁସନ୍ଧାନକ୍ଷାଣ୍ଡ ବୁଝିଅଛୁ କୌଣସି ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲୋକ ଏମାନଙ୍କର ଅନୁଗତ ନୁହନ୍ତି । ନିଶେଷତଃ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଓ ବହୁଜମୟକୁ କୌଣସି ଲୋକ ଏପରି ମାଗି ଗୋଡ଼ାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଯେ କେହି ସାମାନ୍ୟ ଭକ୍ତ ବଳେ ଏ ଦିଷ୍ଟୟ ବୁଝି ପାରିବେ । ଏହି ଦଳକୁ କୌଣସି କ୍ରମେ ପ୍ରଣୟ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁ ଯାହାମାନଙ୍କର ଅତରକ୍ତ ଉଦାରତା ଏହି ଦିଗକୁ ବର ଦଳବୁଝିର କାରଣ । ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାହା ଏମାନଙ୍କର ଛଳନା ବୁଝି ଏମାନଙ୍କୁ ବହନ ଦେଇ ବିଦାୟ ଦଅନ୍ତି ତେବେ ଗୋଟିଏ ପଦକ ଫର୍ଥରୁ ଦିଗଭିକ୍ତର ପ୍ରବୃତ୍ତିନା ଶୀଘ୍ର ଗ୍ରହଣ ହେବ ।

Printed with the assistance
Govt. of India Under the
of Financial Assistance

KEDARANATHA GAVES
PRATISTHAN.
Bhubaneswar.
LIBRARY

ପ୍ରବେଶିକା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଥା ନଗର ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଉତ୍କଳର
 ଇତିହାସ ଯେପରି ସାଧାରଣ ସତ୍ୟାନୁସରଣୀ ବା ବାସ୍ତବିକ ଓଥା (ନରପଣରେ ପ୍ରଗତି ନଷ୍ଟ ବା ଶ୍ରମ ସେପରି ସୁଲଭ ନୁହେଁ । ଯାହା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ତାହାହିଁ ସ୍ୱାଧୀନ-ସାରଳାଚରଣ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ସାରଳା ଚରିତରେ ଲେଖକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରଗତି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଭେଦ ନର ନରପଣ ପ୍ରଦେଶରୁ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ସତ୍ୟରୁ ଅନ୍ତରାଳ କରି ଅନୁମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଅନୁମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଇତିହାସ (ମାଦଳାପାତ୍ର ବ୍ୟତୀତ) ଲେଖିବା ବା ଜୀବନ ଲେଖିବା ପଦ୍ଧତି ପୂର୍ବରୁ ନ ଥିଲା । କବିମାନେ ନିଜନିଜ କାବ୍ୟରେ ଚିନ୍ତାଚିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବହୁଳ ବା ଅନୁପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଏପରି ସୁଲ ସେ ଚିନ୍ତାଚିତ୍ର କବିଙ୍କର ସମସ୍ତ ଯତ୍ନାତ୍ମକ ଜୀବନର ଅତି ସ୍ୱଳ୍ପ ଅଂଶ ମିଳେ । ଲେଖକ ଅଙ୍ଗର ଗୁଡ଼ିକ, ଓ ଗରୀର ଗବେଷଣା ପୂର୍ବକ ଇତିହାସ, ବ୍ୟବହାରୀ ପ୍ରଭୃତିର ଓ କବିଙ୍କ ନିଜ କଳ୍ପନା ସାହାଯ୍ୟରେ-ସାରଳାଦାସଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର କରିଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକଟିର ସମାଲୋଚନା କରିବା ସମୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ପଞ୍ଜାନୁସଙ୍ଗରୂପେ ଦେଖିଲେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରମ ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ପ୍ରମାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । କେବଳ ଦୋଷ ବୁଝାଇ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ଏହା ସ୍ୱାଧୀନ ଅନୁମାନେ ନିଜା କହୁ ନାହିଁ—ଏହା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଦୀର୍ଘତମ ଧାରବାହିକ ଜୀବନ । ଏହି ଦେଶ ଏହା ଅନୁମାନରଠାରେ ଅଦରଣୀୟ । ପୂର୍ବରୁ କେହି କେହି କବିମାନଙ୍କ ଉପରୁ ଜୀବନ ପତ୍ରିକାଦରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସତ୍ୟ—ତାହା ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର । ଏଥିରେ

କବିଙ୍କର ବାଲ୍ୟଜୀବନ, ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା, କବିତ୍ୱାରମ୍ଭ ଧର୍ମଭାବ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଅଲୋଚନା ହୋଇଅଛି । ପୁଣି କବିଙ୍କର ରଚିତ ମହାଭାରତ ଶ୍ଳୋକ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର, ସରଳ ଏବଂ ସଜ୍ଜିତ ସମାଲୋଚନା ଯୋଗ ହୋଇଅଛି । ସମାଲୋଚନାଟି ଏପରି ପ୍ରୀତିପଦ ଯେ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ସମାଲୋଚନାଟି ନ ପଢିଲେ ମନର ଶାନ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ତହିଁରୁ ଅନେକ ଶିଖିବାର ଅଛି । ଶାରଳା ମହାଭାରତ ପାଠକ ମାନଙ୍କର ଏହା ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପଢିବା ଉଚିତ । ଏଖଣ୍ଡି ପଢିଲେ ପାଠକେ 'ବ୍ୟାସକୁ ଦାସ' କେତେ ଅନୁର କୁଣ୍ଡିପାରିବେ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଉକ୍ତ ପାଠକ ସାଧାରଣ ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିର ଉପଯୁକ୍ତ ଅଦର କରିବେ ।

କଟକ ।
୧୭—୧—୧୧

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଏ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ନିଃଶେଷହୋଇ ଯାଇ ଥିବାରୁ, ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସୀହେଲି । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଅଧିକାରୀଗଣ ଏବଂ ଉଚ୍ଚମାନ ପାଠକ ସମାଜ ଏଥିପ୍ରତି ସଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞତା ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି ।

କଟକ ।
୪ । ୪ । ୧୫ ।

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦପୁରଥ ।